

εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ἀριθμῶν, εἰς τὸ τέλος τοῦ Κεφ. Στ' « Εὐλογῆσαι σε Κύριος, καὶ φυλάξαι σε ἐπιφάναι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ, καὶ ἐλεῆσθαι σε ἐπάραι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ καὶ δώη σοι εἰρήνην. » Μετὰ τὴν Πεντάτευχον ἀρχεται ἡ ἀκολουθία τῆς μένσας. Περὶ αὐτῆς δὲ δύναμκι νὰ δώσω πληροφορίας γνωρίζω μόνον ὅτι μεταξὺ τῶν διαφορῶν εὐχῶν ὑπάρχει καὶ τις ἀρχομένη οὕτω πως: *Τίχερ Ραββί Ιομαήλ*, ἐν ᾗ περιγράφεται τὸ μαρτύριον δέκα ἰουμαστῶν ραββίνων.

Ἄν καὶ τότε εἶναι προεχωρημένη ἡ ἡμέρα, διότι ἡ μένσα τελευτᾷ μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν πρὸ τῆς νυκτός, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἰ καὶ ἄσθενεῖς διὰ τὴν νηστείαν, μένουσιν εἰς τὴν Συναγωγὴν. Αὐτὰ ταῦτα ποιοῦσι καὶ αἱ γυναῖκες αἵτινες εἶναι ἐνδεδυμένοι στολὴν λευκὴν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν μένσαν, ὁ μέγας ραββίνος ἀναβαίνει εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀρχεται τὴν τετάρτην ἀκολουθίαν (νίχλα) ἥτοι τὴν τῆς ἀπολύσεως. Αὕτη δὲ τελευτᾷ πάντοτε τὴν νύκτα.

Οἱ κορανίμ εὐλογοῦσι καὶ δεύτερον τὴν συνέλευσιν, καὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὰ λόγια τὰ λεγόμενα εἰς τοὺς ψυχορραγοῦντας, ἅπαξ μὲν « Κύριός ἐστι ὁ Θεὸς ἡμῶν, » τρίς δὲ « Εὐλογημένη ἐσαι ἡ ἐνδοξος αὐτοῦ βασιλεία, » καὶ ἐπτάκις « Θεὸς ἐστὶν ὁ Κύριος. »

Ἀρὰ δὲ φανέντων τῶν ἀπτέρων, σημαίνει ἡ σάλπιγξ διὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ ὅτι ἐτελείωσεν ἡ νηστεία καὶ ὅλοι ἀφίερονται τῆς Συναγωγῆς εὐχόμενοι πρὸς ἀλλήλους μικροβιότητα, κλ. Οἱ Ἰσραηλιταὶ εὐχονται ὡς συνήθως ὑπὲρ τῆς σελήνης· ἔπειτα δὲ ἐρχόμενοι εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, γεύονται.

ΠΕΡΙ

ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ (EDUCATIO.)

Παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν τε καὶ Ῥωμαίοις.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδιον ΡΔ').

—ο—

Τὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν χρόνων τῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ὀμηρικῆς περιόδου μέχρι τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος ἢ μέχρι τοῦ Λυκούργου εἰσὶν ἀσήμεντα καὶ ἐλλιπῆ. Οὐδὲ περίοδος προόδου θεωρητέα ἡ περίοδος αὕτη. Οἱ ἀκατάπαυστοι ὠθισμοὶ καὶ εἰσελάσεις καὶ ἐξελάσεις τῶν μεταναστευουσῶν φυλῶν συνεχῶς βεβαίως ὀλίγους νέους μετασχηματισμοὺς· μᾶλλον δὲ, μάλις διατηροῦντο τὰ ἀρχαῖα. Ἐν τούτοις τὰ εἰρημένα πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς

καὶ παιδεύσεως ἕμενον ἱκανῶς τὰ αὐτὰ. Γνωμικὴ δὲ σοφία καὶ πρακτικὴ διδασκαλία, ἀπορρέματα καὶ μῦθοι ἐκ διδασκτικῶν ποιητῶν ἐκπηγάζοντα, ἡσκούν ἠθικὴν τινα ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῖς συγχρόνοις, ὡς τοῦτο δύναται κατανοηθῆναι ἰδίως ἐκ τῶν ἔργων καὶ ἡμερῶν τοῦ Ἡσιόδου. Βραδύτερον δὲ διὰ Σιμωνίδου, Θεόγνιδος (παραϊνέους) Φωκυλίδου κ. ἄλ. ἡ γνωμικὴ αὕτη σοφία ἐπὶ μᾶλλον πάντοτε διαδομένη ἐχρησίμευε βεβαίως καὶ ὡς μέσον παιδεύσεως τῆς νεολαίας. Ἀνέκαθεν δ' ἐτι ἐνέργουν καὶ οἱ ραψωδοὶ διὰ τῶν ραψωδῶν αὐτῶν ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους παιδευσιν. Ἡ δὲ γυμναστικὴ μένσας ὁ σταθερὸς μοχλὸς τῆς φυσικῆς ἀνατροφῆς, ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως τῶν μεγάλων ἀγώνων ἢ πανηγύρεων ἐν τῇ ἱστορικῇ περιόδῳ ἔλαβε προσθήκας τινὰς καὶ τεχνικὴν διαμόρφωσιν.

Τὴν πρώτην ἀναμορφωτικὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνατροφῆς τῶν Ἑλλήνων παρέχει ὁ Λυκούργος, ὃς διὰ τῆς νομοθεσίας του τὴν κατερείπουσαν πολιτείαν τῶν Σπαρτιατῶν ἀναστηλώσας καὶ ἀνακαινίσας, τὴν ἀνατροφήν στενῶς συνέδεσε μετὰ τοῦ δημοσίου βίου τῶν πολιτῶν του. Ἄνευ τῆς ἀνατροφῆς ἐκείνης ὁ Σπαρτιάτης ἦν ἄχρηστος τῇ πολιτείᾳ, διὸ καὶ ὁ ξένος παρ' αὐτοῖς μικρὰν ἀξίαν εἶχεν. Ἡ δὲ τοῦ Σόλωνος νομοθεσία ἐστηρίζετο ἐπὶ πάντῃ ἄλλης βάσεως, ὡς περ ἐν γένει ἡ ἀττικοῖωνικὴ πολιτεία ἀπέναντι τῆς δωρικῆς. Ἡ δωρικὴ ἀδιατρεψία μετ' αὐστηρᾶς διατηρήσεως πατροπαράδοτων νομίμων (Ἰσοκρ. Ἐγκώμ. Ἐλεν, 27) ἐπεκράτει ἐν Σπάρτῃ, ἐνῷ ἐν Ἀθῇναις κυριεῶν στοιχεῖον ἦν ἡ φιλάνθρωπία μετὰ προοδευούσης παιδείας, καὶ τοὶ καὶ ἐνταῦθα τὸ παλαιὸν νόμιμον καὶ τὰ ἀνέκαθεν καθιερωμένα παιδείματα διατηρήθησαν ἐν τιμῇ, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Νῦν δὲ μεταβαίνοντες ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα θεωροῦμεν πρῶτον τὴν ἐκ τῶν Πελασγῶν (1) προεβού-θοῦσαν ἰωνικὴν φυλὴν, ἔπειτα δὲ προβαίνομεν ἐπὶ τὴν τὴν δωρικὴν. Αἱ Ἀθῆναι δύνανται ἡμῖν ὡς κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παιδεύσεως, διότι ἐνταῦθα εὐκολώτερον ἢ ἀλλαχοῦ δύναται τὸ προαδεῖον ἐθνικὸν πνεῦμα μετ' αὐτοσυνειδυίας τάσεως νὰ καταληφθῇ καὶ σαφέστερον νὰ ἐννοηθῇ. Ἐπὶ τῶν ἀρχόντων ὀλίγα νῆα ἠδύναντο προστεῖναι, ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφήν καὶ παιδευσιν τῆς νεότητος, εἰς τοὺς ἀρχαίους, τοὺς ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων καταγομένους θεσμούς. Ὅθεν ἐρευνῶμεν πρῶτον τὴν ἀπὸ Σόλωνος μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου περίοδον. Ἐπὶ τασούτων ἐκτείνεται ἡ ἀρχαία παιδεία ἢ μετὰ σερμῆς ἀγωγῆς καὶ αὐστηρότητος, ἣν ὁ παρ' Ἀριστοφάνει δίκαιος λόγος εὐστόχως χαρακτηρίζει (Νεφ. 961 κελ.). Ἡ

(1) Τοῦτο λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Δωριεῖς ἦσαν εἰσὶ πρὸς τοὺς Πελασγοὺς, ἀλλὰ μόνον ἐκφράζομεν τὴν δόξαν τινῶν ἀρχαίων, ἰδίως δὲ τοῦ Βροδότου, (Η'. 44) ὅτι οἱ Ἴωνες, ὡς καὶ οἱ Αἰολεῖς, εἶχον ἄμεσον πρὸς τοὺς πελασγοὺς σχέσιν. Τὴν σήμερον ἡ ἐπικρατεστέρα γνώμη εἶναι, ὅτι οἱ Πελασγοί, εἰσὶν παλαιότεροι ἰόντες, ἦσαν οἱ γνήσιοι πρόγονοι τῶν μετέπειτα Ἑλλήνων, εἰς τὰς γυναικὰς τέσσαρας φυλὰς διηρημένων.

ἀνατροφή ἐν Ἀθήναις δὲν ἦν ὡς ἐν Σπάρτῃ, οὕτω βα-
θίως συγκεχωνευμένη μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανι-
σμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμενεν ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα τῇ τῶν
γονέων προαιρέσει ἐπιτετραμμένη. Ἡ οἰκία ἦν ἐν-
ταῦθα ὡς ἐστία τῆς κυρίας ἀνατροφῆς κατὰ τὰ πρῶτα
ἔτη τῶν παιδίων, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡρώδους νέου
διεφύλαττε τὴν ἐπιρροὴν της. Ἀλλ' οἱ γονεῖς οὐδα-
μῶς ἠδύναντο νὰ ἐνεργώσιν αὐθαιρέτως, ἀλλ' ὠδη-
γοῦντο ὑπὸ τῶν σολωναίων νόμων ἐπὶ τινὰ κανονι-
κὸν τύπον τῆς τε πνευματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς
διαμορφώσεως τῶν υἱῶν των. Οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα
τοῦ Σόλωνος νόμοι συχνὰ ἐξετάζονται ὑπὸ τῶν ἀν-
τικῶν ρητόρων (ιδ. ἰδίως Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. 9.
μαξ.). θεωροῦμεν νῦν τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς
καὶ παιδιύσεως, ἐν οἷς ἐκινεῖτο τὸ παιδίον, παρατρέ-
χοντες τὰς διαφορὰς τελευτᾶς, οἷον τὰ Ἀμφιδρόμια,
τὴν τῇ δεκάτῃ μετὰ τὴν γέννησιν ἡμέραν θυσίαν ('Α-
ριστοφ. Ὀρνθ. 493), τὴν εἰς τὴν φρατρίαν εἰσαγωγὴν
ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἀπατουρίων, τὴν εἰς τὸ γραμμα-
τεῖον ἥτοι κατὰ λαόν αὐτῆς ἐγγραφὴν κ. ἄλ., ἅπερ
δὲν ἐπιτρέπει τὸ περιορισμένον σχέδιον τῆς παρούσης
πραγματείας. (2)

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ παιδίου, μετ'
τῶν τοῦλάχιστον ἢ φυσικῆ παιδείας ἀρχεῖται ἡ μήτηρ.

(2) Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα ὑποστηριζόμενοι ὀλίγα τινὰ περὶ
τῶν δύο ἐκείνων ἑορτῶν καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἐγγραφῶν
τοῦ νέου Ἀθηναίου. — Τὰ μὲν Ἀμφιδρόμια (ἢ σπανι-
ώτατα ἢ Ἀμφιδρόμια) ἦν ἡ οἰκτικὴ ἑορτὴ τῆς εἰς
τὴν οἰκίαν (Familia) εἰσαγωγῆς καὶ ἐνομοθεσίας τοῦ παι-
δίου. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης προσεκαλοῦντο οἱ συγ-
γενεῖς καὶ οἱ φίλοι τῶν γονέων τοῦ παιδίου, οἷονες προ-
σῆρχοντο μετὰ δωρεῶν, ἐν αἷς συνήθως ἦσαν πλούσιες
καὶ σιχαίαι. Ὁ οἶκος ἐκοσμεῖτο πανηγυρικῶς καὶ ἐξωθεν ἐ-
στεφανοῦτο θαλλοῖς ἢ τοῖς κλάδοις ἐλαίας, εἰς τὸ παιδίον ἢ
ἐν ἑρπῇ) ἢ ταινίαις μαλλίναις (εἰ ἦν θῆλυ) καὶ συμπόσιον πε-
ρατεθέντος, εὐαχύνοντο μετὰ πολλῆς εὐθυμίας. Τὸ παιδίον
περιήχτο περὶ τὴν ἐστία, καὶ οὕτω τρόπον τινα παρου-
σιάζετο καὶ συνιστάτο πρὸς τοὺς ἐπαινεύμενους θεοὺς καὶ τοὺς
οἰκίους, καὶ ἐλάμβανε τὸ ὄνομα του, οὗ μάρτυρες ἰθι-
κοῦντο οἱ προσεκλημένοι φίλοι (Ἰσίδωρος π. Πύρρου κλέρου
§. 30). Ἐκ τῆς περὶ τὴν ἐστίαν ἐκείνης περιαγωγῆς ἵσως
ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς. Βλέπετο δὲ οὐχὶ πρὸ τῆς
ἐξόδου ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν, καὶ συνήθως ἢ τῇ ἐ-
ξόδῳ καὶ τότε ὠνομάζετο καὶ ἑξόδομα καὶ ἐξόδομα
καὶ ἡ πρῆξις ἐξόδομα ἐστὶν ἢ ἐξόδομα ἢ ἄγειν, ἢ
τῇ δεκάτῃ, καὶ τότε ὠνομάζετο δεκάτη, ἢ οὐ πρῆξις
δεκάτην οὐδεὶν ἄγειν ἢ ἐστὶν αἰσῶσαι.

Τὰ δὲ Ἀπατούρια, ὧν ἡ πιθανὴ παραγωγὴ ἐκ τοῦ
α (= ἄμα) καὶ πατόρια, οἰοῦντο ἔκαστος τῶν πατρῶν
εἰς φρατρίαν, ἦν ἑορτὴ κττικοκοινωνικὴ τελουμένη ἐν μὲν Πυ-
αναφείων. Συνίστατο δὲ ἐκ τριῶν ἡμερῶν, ὧν ἡ μὲν πρώτη
ἐκαλεῖτο δορπία (ἢ) ἢ δορπεία (τὰ), ἐν ἣ τὸ ἑσπέρας
οἱ φράτορες ἢ εἰς τὸ φρατρίων των ἢ εἰς τὸν οἶκον ἑνὸς τῶν
πλευσιμικῶν συμφορτῶν συνελθόντες εὐαχύνοντο ἢ δὲ
δευτέρῃ ἐκαλεῖτο ἀνάρρυσσις, ἐν ἣ ἐτελείτο πανδῆμιος
καὶ πολυτελὲς θυσία διὰ τῶν Φρατρίων, Ἀθηνᾶ (ἢ τῇ Ἀ-
πατουρίᾳ) καὶ Διονύσῳ τῷ Μεταναλγίδι (τῷ αὐτῷ ἵσως καὶ
Ἀπατουρίᾳ) ἢ τρίτῃ τέλος κοουρεῶτις, ἐν ἣ τὰ κατ'
ἐκείνο τὸ ἔτος ἢ καὶ πρότερον γεννηθέντα παιδία ὑπὸ τοῦ
πατρὸς, ἢ, ἐν ἐλλείψει τούτου, ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου ἢ κη-
δεμόνος, τοῦ κυρίου των, παρασιάζοντο εἰς τοὺς φρά-
τορας, καὶ ἀφ' οὗ ὁμοῦ ὁ πατὴρ ἢ ὁ κύριος περὶ τῆς γνη-
σιότητος των, μετὰ πολλὰς περὶ αὐτῆς ἀντιρρήσεις καὶ ἀμ-
φισβητήσεις ἐκ μέρους τῶν περιστώτων, περὶ ὧν μακρὸν

ἡ τίτση καὶ ἡ τροφὸς τὸ μὲν ἀπησχόλουν τὸ παι-
δίον δι' ἀθυρμάτων, τὸ δὲ καταπράυνον αὐτὸ δι' ἀν-
ωρήσεως καὶ μελωδίας τινὸς (3)· καὶ ἄμα ἐξυπνη-
σάσης τῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως, διηγούντο αὐ-
τοῖς μύθους καὶ ἀπολόγους (4). Κατὰ τὰ πρῶτα
ἔτη καλὸν τι θεμελίον τῆς ἀνατροφῆς ἐξηρτᾶτο ἐν-
τελῶς καὶ ἐκ τῆς φρονίμου διατάξεως τῶν ἐν τῇ οἰ-
κίᾳ. Ὁ γυνήτωρ ἢ ἐπράττε κατὰ τὰ ἀνέκαθεν πά-
ρια νόμιμα καὶ ἦδη ἄνευ αὐθαιρέτου κρίσεως, ἢ
κατ' ἰδίαν αἵρεσιν ἐπέφερε μεταβολὰς εἰς τὴν τῆς ἀ-
νατροφῆς μέθοδον, εἴτε σκοπιμώτερον εὐρίσκων σκλη-
ραγωγικώτερον τινα τρόπον, εἴτε καὶ προϊούσης τῆς
ἡλικίας τὴν ἰδίαν τοῦ παιδὸς κρίσιν περὶ τὴν ἐκλο-
γὴν τῶν παιδευμάτων ὑπ' ὅψιν λαμβάνων ('Αριστοτ.
πολιτ. II. 1). Τὴν μὲν τίτσην, παρ' Ὀμηρῷ καὶ
εἰρηνῇ ὀνομαζομένην, εὐρομεν ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἡ-
ρωϊκοῖς χρόνοις. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἑλλη-
νικῶν πολιτικῶν αἱ τίτση ἦσαν παρὰ τοῖς εὐπό-
ροις ἐν γενικῇ χρήσει, τοῦλάχιστον παρὰ τῇ Ἰωνικῇ
φυλῇ, σπανιώτερον δὲ παρὰ τοῖς Λαριεῦσι τῶν ἀρχαι-
στέρων χρόνων. Ἐπιφανεῖς καὶ πλούσιοι Ἀθηναῖοι
προσεκαλοῦντο ἐνίοτε τίτση ἐκ Σπάρτης, ὡς ἡ τοῦ
νέου Ἀλκιβιάδου (Πλουτ. Ἀλκ. I. Λυκούρ. 16.) Ἐν
Ἀθήναις ἐπὶ τῶν συμφορῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ
πολέμου καὶ μετ' αὐτὰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐτέλουν καὶ
εἰς πενίαν καταντήσασαι αἰσῶται (Δημοσ. κ. Εὐδ. 1309.
B.). Μετὰ τὸ ἔργον τῆς τίτσης ἤρχετο τὸ τῆς τρο-
φῆς. Ἰδίαις κοίτιδες, οἷας ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος,
εὐκέρητα κλινίδια λέγων (Λειψάνοις ὑπομνημ. εἰς
Ἡσίοδον 45) πιθανῶς ὅψις εἰσῆχθησαν τοῦλάχιστον
ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης οὐδὲνα λόγον ποιουν-
ται αὐτῶν. Ἡ τροφὸς ἐκόμιζε τὸ παιδίον πολλὰ

ἀν εἰς εἰπεῖν, τέλος πάσης ἀμφοβολίας ἀρθείτης, ἐνεγρά-
φοντο αὐτῶν τε καὶ τῶν πατέρων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν φρα-
τορικὴν ἢ κοινὴν γραμματεῖον. Μετὰ τοῦ παι-
δίου προσεφεροτο τῷ Φρατρίᾳ Διὰ καὶ ἱερῶν τε, μεῖον
καλούμενον (περὶ τῆς σημασίας καὶ παραγωγῆς τούτου
πολλὰ καὶ διάφορα λέγονται, ἢ πρόβιον (ὅτις φρατὴρ)
ἢ αἰς (αἰς φράτωρ), ὁ δὲ προστέρων αὐτὸ ὠνομάζε-
το μειαγωγὸς καὶ ἡ πρῆξις μειαγωγεῖν. —
Ἐκτὸς τῆς κίρημένης πρώτης δοκιμασίας καὶ ἐγγραφῆς, ὑ-
πάκουτο καὶ εἰς ἄλλας τρεῖς. ἕως οὗ γέννη τέλειος πολίτης,
οἷος Ἀθηναῖος, α.) Ἐν ἀρχῇ τοῦ 16 ἔτους ἐξετασθεῖς
παρὰ τοῖς φρατορσιν ἐγένετο ἐπὶ τοῦ καὶ ἐροῖτα εἰς τὰ
ἐπὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις ἐν τῷ
Λυκαίῳ. Τότε ἦν τὸ ἐπὶ οἷς εἰς ἡδῆσαι μέχρι τοῦ
18 ἔτους, ὅτε β.) δοκιμασθεῖς παρὰ τοῖς δημόταις, ἐνε-
γράφετο εἰς τὸ ληξίπρχικόν γραμματεῖον τοῦ
ἔθνους (ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ καὶ εἰς
τοὺς ἀνδράς), ἐλάμβανεν ἀσπίδα καὶ δόρυ παρὰ τῆς
ἐκκλησίας καὶ κατετάττετο εἰς τοὺς περιπάλους καὶ ἐ-
στρατεύετο τὴν ἐν τοῖς μέρεσι στρατείας γ.)
Τὸ 20. ἔτος ἐνεγράφετο εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν κατάλογον,
καὶ μετέχευε τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἑξῶς τῆς χώρας
στρατιῶν τῆς δὲ βουλῆς καὶ τῶν δικαστηρίων δὲν ἠδύναντο
μετέχειν πρὸ τοῦ 30. ἔτους.

(3) ε) Ἐν ταῖς ἀγκάλας δὲ σείουσιν, καὶ οὐσιγὴν, ἀλλὰ
τινα μελωδίαν καὶ ἀπεγνῶς οἷον καταυλοῦσι τῶν παι-
δίων κτλ. Πλάτ. Νομ. Z, 790.

(4) Ὁ Πλάτων (πολιτ. B. 377) αἰσθάνεται ἐνταῦθα
τὴν ἀνάγκην φρονίμου ἐκλογῆς καταλλήλων μύθων, ὅπερ
ἤδη ἐτετέλουν οἱ ἐχέφρονες γονεῖς.

κίς εἰς τὸ ὑπαίθριον, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς ἐορτάς (Στραβ. ΙΓ'. 14, 623. Cas.). ἕως οὗ ἐμάνθανε περιπατεῖν (Ἀριστ. Πολιτ. Ζ'. 16.). Ἀρχομένου δὲ ἡ λήγοντος τοῦ ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας, τὴν τροφὴν διεδέχετο ὁ παιδαγωγός, ὅστις περιεῖπε τὸ παιδίον διηνεκῶς, καὶ ἅμα ἀρχαμένης τῆς κυρίας παιδείας, ὠδήγει αὐτὸ εἰς τὸ διδασκαλεῖον τοῦ γραμματιστοῦ (Πλατ. Νομ. Ζ'. π. 808). πρὸς ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν ἐξελέγετο δοῦλός τις, ὁ νο. ἰζόμενος κατάλληλος. Φιλαργυροὶ πατέρες ἐξέλεγον πρὸς τοῦτο πολλὰκις δοῦλον, ἤδη διὰ γῆρας ἢ ἀσθένειαν ἀνικανὸν εἰς ἄλλα ἔργα καταστάνα, οὐ πολὺ ἀποστέλλοντες εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ἱκανότητα (Πλατ. π. παιδ. ἀγωγ. 7), (5) ἐν ᾧ οἱ ἀληθῶς καὶ τοὶ κυριώτεροι τὴν τελευταίαν ιδιότητα πρὸ πάντων ἐπιζητοῦν. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ παιδαγοῦ ἦν τὸ ἀγεῖν καὶ φέρειν ἢ, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (περὶ τοῦ Περικλέους ὡς πρὸς τὸν δῆμον. 6. Περικλ. 11) τὸ διαπαυαγεῖν τὸν νέον τρόφιμον καὶ ἡ κατ' οἶκον ἠθικὴ ἐκπαίδευσις. Ἦγεν αὐτὸν εἰς τὸ διδασκαλεῖον καὶ πάλιν ἐν τῇ ὁρισμένῃ ὥρᾳ ἐπανῆγεν (Πλατ. Λυσ. 223. α. 6.). Ἡ δὲ διδασκαλία οὐδὲν ἥν καθῆκον αὐτῶν, ἐξαιρουμένων τινῶν σπανιωτέρων περιπτώσεων. Τούναντίον προσεῖχον εἰς τὴν τήρησιν τῆς κατὰ τὰ ἔξω κοσμιότητος (Ἀριστοφ. Νεφ. 991. κξ.).

Ἡ πρώτη διδασκαλία ἐδίδετο τῷ παιδίῳ ὑπὸ τοῦ γραμματιστοῦ (6) ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ (Πλατ. Εὐθύμ. σ. 276.). Ταῦτα δὲ διδασκαλεῖα ὀνομάζονται ἤδη ἐν τοῖς σολωναίοις νόμοις (Αἰσχ. κ. Τιμαρχ. 12. Bekk.), καὶ τοὶ ὡς ἰδιωτικὰ μόνον καταστήματα δυνάμεθα νὰ τὰ θεωρήσωμεν. Ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ λέγεται. «οἱ δὲ τῶν παιδῶν διδασκαλοὶ ἀνοικέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύοντος, καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παιδῶν ἡλικίαν εἶναι εἰσελθόντων τῶν παιδῶν ἔνδον ἔοντων, εἰ μὴ υἱὸς διδασκάλου ἢ ἀδελφὸς ἢ θυγατὸς ἀνὴρ. Ἐάν δέ τις παρὰ ταῦτ' εἰσῇ, θανάτῳ ὑφαισθῆτω, καὶ οἱ γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαῖαις μὴ ἐάτωσαν συλλαβεῖναι μηδὲνα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδανί. Ἐάν δὲ ἐπιτρέψῃ καὶ μὴ ἐξεργῇ τοῦ γυμνασίου, ἐνοχὸς ἔστω ὁ γυμνασιάρχῃς τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾷ νόμῳ.» κτλ. Ἐν αὐτοῖς τὸ παιδίον ἡσχολεῖτο πρῶτον περὶ

τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων, τοῦ συλλαβεῖν ἢ συλλαβαῖν καὶ τὴν τῶν λέξεων ἀνάγνωσιν, αὐτὰ πάντα περιλαμβάνοντο ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα γράμματα μαθεῖν. Τὴν δὲ μέθοδον τῆς τοῦ γράφειν διδασκαλίας δεικνύει ἡμῖν ὁ Πλάτων (Πρωτ. σ. 326. Δ.). Ὁ γραμματιστὴς ἐχάρασσε γραμμὰς, καθ' ἃς ὠφείλαν διευθύνεσθαι οἱ ἀρχαῖοι. Ὅτι δὲ καὶ τὸ ἀναγιγνώσκειν καὶ τὸ γράφειν μετριώτατα μόνον ἐμάνθανον οἱ τῆς πνευστέρης τάξεως, δεικνύει ἡμῖν ὁ παρ' Ἀριστοφάνει (Ἰππ. 188.) ἄλλαντοπώλη. «Ἄλλ' αὖθις μουσικὴν ἐπέσταμαι, πληρὴ γυμμάτων, καὶ ταῦτα μὲν τοὶ κακὰ κακῶς, ἢ καὶ τοὶ νόμος τις ὑποχρεῖται πάντα πολίτην νὰ καταρτίσῃ τοὺς υἱοὺς τοῦ μετὰ τῆς ἀναγκῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐκπαίδευσίς (Πλατ. Κριτ. 12. Νομ. Ζ'. 804. Αἰσχ. κ. Τιμαρχ. 138. Bekk.). Ἄλλως πανταχοῦ ἔχομεν νὰ διακρινώμεν ἀκριβῶς τοὺς μετριώτερος πεπαιδευμένους ἀπὸ τῶν πνευστέρων βαναύσων, τῶν αὐτῶν καὶ τεχνιτῶν (Ξενοφ. Ἀπομν. Β'. 7. 5.). Οἱ τελευταῖοι πρῶτῳ διακρίνονται εἰς χειρωνακίαν τιὰ, ἢ τέχνην, ἢ ὁτιδήποτε ἐμπορικὸν ἔργον, καὶ διὰ τοῦτο ὁ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν δαπανητὸς χρόνος ἐπρεπε νὰ ἐπιτηδῇ.

Αἱ κατ' ἀρχὰς βεβαίως λίαν ἀτελεῖς μέθοδοι διδασκαλίας ἐν τῇ στοιχειώδει παιδεύσει, προϊόντος τοῦ χρόνου, πιθανῶς διαφόρους βελτιώσεις προσέλαβον, τοῦλάχιστον ἀφ' ὅτου ἤρξαντο αἱ γραμματικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σπουδαί (πρόβλ. Διονυσ. Ἀλικαρν. περὶ τ. Ἀριστοφ. 8. ἐπιτομῆς 52.). Ἰδίως εἰδίον τὰ παιδία εἰς τὴν σαφεῖ καὶ εὐκρινῇ ἀπαγγελίᾳ (Σόλων παρὰ Λουκιανῷ Ἀναχ. 21. τοῖς αὐτὰ ἐπιτέλεσθαι διδάσκοντες). Ἐν τῷ ἀναγιγνώσκειν ἐτηρεῖτο μελωδικὸς ἤχος καὶ ῥυθμὸς (Πλατ. Κριτ. 424. 6.). ἐν δὲ τῷ γράφειν ἰδίως προσεῖχον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ὀρθογραφίαν (πρόβλ. Quint 1, 7.). Ἡ τῶν πρώτων στοιχείων διδασκαλία ἐτελεῖτο συνηθῶς ὑπὸ εὐτελέων διδασκάλων (Ιουκ. Νευομηντ. 17) καὶ προεχώρει ἐπιπόνως καὶ βραδείως (Πλάτ. π. τ. ὀρθ. ἀκούειν. 17.). Ὁ Πλάτων, ὅς ἐν ταῖς θεωρητικαῖς αὐτοῦ γνώμας ἐκ καθιστώσεων καὶ φυσικῶν θεσμῶν καὶ διατάξεων τὸ πλεῖστον ὁρμάται, ἀπαιτεῖ τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν μέχρι τῆς ἀναγκῆς ἐπιτηδεύτητος ἐν τῷ γράφειν καὶ ἀναγιγνώσκειν (Λυσ. 209. Νομ. Ζ'. 810. πρόβλ. Σολ. παρὰ Λουκ. Ἀναχ. 21.). Ταχυγραφικὴ δὲ καὶ καλλιγραφικὴ ἐκμανότης δὲν εἶναι ἀπαραίτητος, εἰ μὴ κατὰ τὸν ὁρισμένον χρόνον προσκτηθῇ (ἐνδ' ἀνωτ.). Παρὰ ταύτην τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν συνέβαινε πιθανῶς καὶ ἡ πρώτη εἰς τὴν μουσικὴν (λύραν, κιθάραν) ὑφ' ἡγήσει, ἥς τὴν ἠθικὴν ἐπενέργειαν πρῶτῳ ἐβούλετο εἰσαγαγεῖν «Ὅτι μάλιστα καταδίδεται εἰς τὸ ἐνταῖς τῆς ψυχῆς ὅ τε ῥυθμὸς καὶ ἡ ἀρμονία.» (Πλατ. Πολιτ. Γ'. 402. Λυσ. 209. Λαχ. 180.). Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς. (Λουκ. Ἀναχ. 21.), μεθ' ἧς ὕστερον συνηνοῦτο καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἱερογραφίας ἢ γραφικῆς. (Πλατ. Πολ. 401.).

Μετὰ τὴν ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ ἐκμάθησιν τοῦ ἀ-

(5) Ἐπεὶ οὖν γε τὸ γινόμενον πολλοῖς, ὑπερκαταγλυστόν ἐστιν. Τῶν γὰρ δοῦλων τῶν σπουδαίων τοὺς μὲν γεωργούς ἀποδεικνύουσι, τοὺς δὲ ναυκλήρους, τοὺς δὲ ἐμπόρους, τοὺς δὲ οἰκονόμους, τοὺς δὲ δανιστάς· ὅτι δ' ἂν εὐρωσιν ἀνδράποδον ἀνύλαπτον καὶ λήγον πρὸς πᾶσαν πραγματοῖαν ἄχρηστον, τούτω φέροντες ὑποβάλλουσι τοὺς υἱούς κτλ.

(6) Ἡ μετὰ τῆς ἀνάπτυξιν τῶν γραμματικῶν ἦτοι φιλολογικῶν σπουδῶν παρ' Ἑλλήσι διακρίσις τῶν δύο ὅρων γραμματιστοῦ καὶ γραμματικῆς ἔχει ὡς ἔξῃ. Γραμματιστὴς μὲν ὀνομάζετο ὁ διδάσκων τοὺς παῖδας τὸ ἀλφάβητον, ἦτοι, τὸ ἀναγιγνώσκειν καὶ γράφειν, καὶ ἡ τέχνη αὐτοῦ γραμματιστικὴ ἢ γραμματικὸς δὲ ὁ περὶ τὴν ἐρμηνείαν καὶ κρίσιν τῶν ἀρχαίων ἀσχολούμενος, καὶ γραμματικὴ ἢ τέχνη αὐτοῦ. Ἀλλὰ περὶ τούτων πλείονα ἴδ. Ἱστορίας τῶν Ἑλλ. ποιητ. κ. συγγρ. Κ. Ἀσωπίου Προλόγ. σ. 14. — 15.

να γινώσκειν καὶ γράφειν, ἐπὶ ἤρχετο ὑψηλότερός τις βαθμὸς τῆς διδασκαλίας, ἢ ἀποστήθις καὶ ἀπαγωγὴ ποικτικῶν τεμαχίων (Πλάτ. Πρωτ. 325, ἐπὶ τῶν βιβλίων ἀκαταγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα κτλ. πρὸ Νομ. Ζ', 810.). Ἐξελέγον δὲ πρὸς τοῦτο ποιήματα ἠθικά, πρὸ πάντων τὰς ὁμηρικὰς ἐπεικάς (Πλουτ. Ἀλκ. 7.), ἐστὶ δὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν ποιήσιν τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῶν κυλικῶν ποιητῶν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀρχαιοτέρᾳ περιόδῳ καὶ αὐτοὶ οἱ νόμοι ἀπεστήθιζοντο ὑπὸ τῶν παιδῶν (Σόλ. παρὰ Λουκ. Ἀναχ. 22.). Παρατηρήτως δ' ἀξίον ἐστίν, ὅτι εὐθεὶς καὶ ἀναμορφωτικοὶ ἀντίπαλοι τῶν διδακτικῶν ἐκείνων βιβλίων ἀνεφάνησαν, ὡς π. χ. Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὃς ἀπέριπτεν ὡς σχολικὸν βιβλίον τὸ ὁμηρικὸν ἔπος (Σειξ. Ἐμπερ. Ἰστορ. Α, 33, κατὰ Μαθημ. Θ'. 193), καὶ τὸν Ἡσιόδον, διότι ἀμφοτέρω, ἔλεγεν, ἀποδίδουσι τοῖς θεοῖς μοιχεύειν, κλητὴν, δόλον καὶ ψεύδος (Διογ. Λαερτ. Θ'. 18, στιχὸς τινὰς τοῦ Ξενοφάνους, ἐνταῦθα ἀναφερομένου, παρέχει Σειξος ὁ Ἐμπερ. ἐνδ' ἄνω). Καὶ ὁ Ἡρακλείτης δὲ ὁ Ἐφέσιος ἐφρονεῖ, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἀρχιλόχος εἰσιν ἀποδιδέκτοι ἐκ τῶν σχολείων καὶ ῥαπισταί. Ἐνδιέτοιθέ κυρίως ἐν γυναικείοις ποιήταις καὶ φιλοσόφοις (Διογ. Λαερτ. Θ'. 53.). Ἄλλ' ὅτι αἱ τοιαῦται θεωρίαι ἔμειναν ἀνὸς πρακτικῆς ἐκπαίδευσης, δεικνύει ὁ γνωστὸς ἐκείνος τρόπος τοῦ Ἀλκιβιάδου (Πλουτ. Ἀλκ. 7.). Παρὰ τὰ ποιήματα ἐκείνα ἐχρῶντο καὶ ἄλλοις βιβλίομασιν, οἷα οἱ αἰσώπειοι μῦθοι καὶ ὅμοια ἠθικά πνήματα ἐν οἷς καὶ αἱ τοῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς ἀποδιδόμεναι ἐποθεῖαι (Ἀριστοφ. Εἰρήν. 129. Ὀρνιθ. 472. Παραβλ. Ἰσοκρ. π. Νικοκλ. 1.). Τὸ πλῆθος τῆς παιδευτικῆς ὕλης ἐλάμβανε φύσιν μείζονα ἀδιαλείπτως ἐκτασιν (ἤδη ὁ Πλάτων ἐνδ' ἄνωτ. λαλῶν περὶ πολυπληρείας καὶ πολυμαθείας), καθὼς καὶ τὴν μέθοδον ἐσπούδαζον νὰ βελτιώσωσιν.

ὑπὸ ἠθικὴν ἐποψὴν ἢ ἀνατροπὴν τῶν ἀρχαίων χρόνων εἴπειτα νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἀναπτύξῃ ἐν τῇ νεανικῇ ψυχῇ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν (Αἰσχ. κ. Τιμαρχ. 7. κ. Κτησιφ. 232. Βελλκ.), καὶ συγχρόνως νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς αὐτὴν τὸν πρὸς ἀριστερίαν καὶ εὐκοσμίαν ἐρώτα (Ἰσοκρατ. Πλαταῖκ. 9. Πλάτ. Καρμ. 159.) ἢ δὲ κοσμιότης αὕτη συνίστατο ἐν ἡρώεσσι καὶ εὐσταλεῖ σχήματι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ἱμάτιον περικαλύψει καὶ οὐχὶ ἐνθα καὶ ἐνθα παρασχεῖ τοῦ βραχίονος (Αἰσχ. κ. Τιμαρχ. 26. Β.), ὡς εὐρισκόμεν Ἕλληνας ἐρήδους ἐπὶ ἐπὶ πολλῶν ἀρχαίων ἀγγείων παρισταμένους. Ἐν γένει κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους ἐπεκοῦντο αὐτὰς τὴν σωφροσύνην ἀπὸ ἡθῆς καὶ γρηγορήσεως. Τῆς μὲν αὐστηρᾶς σωφροσύνης ἀξιωματικόν παρὰδειγμα παρέχει ὁ Αἰσχίνης (κ. Τιμαρχ. 182. Β.), ὁ δὲ Πλάτων ἐξοψοῖ τὴν ἀρχαίαν αἰδῶ (Νομ. Γ'. 698.).

Ἐξωτερικὴ εὐκοσμία καὶ εὐπρεπὲς σχῆμα ἐσπούδαζτο ἄλλως καὶ ἐν τῇ παιδείᾳ, τῷ δευτέρῳ καὶ ἰσοδυνάμῳ πρὸς τὸ πρῶτον παιδευτήριον τοῦ νεοῦ Ἕλληρος. Ἀμα τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἀνα-

πτύχουσιν καὶ τῶν μαλῶν τοῦ σώματος τὴν ἀναγκαίαν ἀσπασιν καὶ ἰσχύον προσλαβόντων, ἐπὶ ἤρχετο ἡ σωματικὴ διὰ τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων διαμόρφωσις, ἐν αἷς τὴν πρώτην διδασκαλίαν παρέδιδεν ὁ παιδοτρίβης (Ἀριστοφ. Ἰπκ. 1238.). Ἐν τίνι ἔτει τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ἤρχοντο αἱ γυμναστικὴ ἀσκήσεις, δὲν δύναται ἀκριδῶς ὁρισθῆναι, ἀλλὰ δυνατόν ἐστι νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἤδη κατὰ τὸ ἐξδοκον ἔτος λήγον ἤρχιζον τὰς ἐλαφρὰς ἀσκήσεις. Ὁ Πλάτων (Νομ. Ζ'. 794) ἐφρονεῖ, ὅτι ἤδη μετὰ τὸ ἕκτον ἔτος ὀφείλει τὸ παιδίον εἰς τὸν διδάσκαλον τῶν γυμναστικῶν καὶ πολεμικῶν ἀσκήσεων πεμφθῆναι. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ περιόδῳ, περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος, δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ ἐν ταῖς σωματικαῖς ἀσκήσεσι παιδεία προηγείτο τῆς πνευματικῆς ἐκπαίδευστος (ὁ Πλάτων αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Β'. 376—7 ἀπὸ τῆς μουσικῆς ἀρχεται τῆς παιδείας. Μᾶλλον δὲ πιθανόν, ὅτι ἀμφοτέραι συγχρόνως καὶ παραλλήλως ἐχώρουν (Ἀξιοχ. σ. 366 « ἐπὶ ταῖς δὲ εἰς τὴν ἐπιστασίαν ἀφίσχεται, πολλοὺς πόρους διαντλήσαν, παιδαγωγοὶ καὶ γραμματισταὶ καὶ παιδοτρίβαι τυραννοῦντες»). Τοῦτο σημαίνουν καὶ οἱ παρὰ Λουκιανῷ (Ἀναχαρ. 20.) λόγοι τοῦ Σόλωνος. Ἐκπαῖδαν δὲ συνετοὶ ἤδη γίγνωνται . . . ἠθικαῦτα ἤδη παραλαβόντες αὐτοὺς διδάσκομεν, ἀλλὰ μὲν τῆς ψυχῆς μαθήματα καὶ γυμναστικά προτιθέμεν κτλ. Ἄλλως ἢ τοῦ Πλάτωνος γνώμη περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς διδασκαλίας (ἐκτὸς τοῦ προτεθειμένου χωρίου) ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ ἀξιώματος, ὅτι τὸ σῶμα ὀφείλει νὰ φθάσῃ εἰς βαθμὸν τινὰ ἰσχύος καὶ στερεότητος, πρὶν ἢ ἀρξῇ ἀσχολούμενον τὸ πνεῦμα. Ὡσαύτως ὁ Ἀριστοτέλης ἀφίερει τὸ παιδίον εἰς τὴν γυμναστικὴν ἤδη πρὸ τοῦ ἐξδοκον ἔτους. Ἀλλὰ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου φαίνεται οὐκ ἀρμόδιον εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Οἱ σοφόνεοι νόμοι ἤδη περιέχουσι διατάξεις περὶ τῆς εἰς τὰ γυμναστικά φοιτήσεως, τῆς διαγωγῆς τῶν παιδῶν καὶ τῆς ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ τοῦ ἐποπτεύοντος προσωπικοῦ ἐποπτείας αὐτῶν (Αἰσχ. κ. Τιμαρχ. 9—12.) (7). Ἀλλὰ δὲν προσδιορίζεται ἐνταῦθα τὸ ἔτος τῆς παραδοχῆς εἰς τὴν πρώτην σειρὰν ἢ τὸ στάδιον τῆς φυσικῆς ἐκπαίδευστος.

Ἐάν ἤδη κατὰ τὸ ἐξδοκον ἔτος ἐπιτρέπεται ἡ παραδοχὴ αὕτη, εἰκότως μόνον αἱ εὐκολώταται ἀσκήσεις προετιμῶντο, καὶ πρῶτον μὲν κοῦφαι παιδιαί, μάλιστα ὁ σφαιρισμός, ἐπειτα δὲ ἡ ἐν ἀπλῷ δρόμῳ γυμνασία. Διότι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὕστερον θεωρητικῶς ἐξέφραξε λέγων. Μέχρι γὰρ ἤδη κοινοτέρα γυμνασία προσοιστέον κτλ. (Πολιτ. Β'. 4.), τοῦτο καὶ ἀνεῖν θεωρίας ἀπὸ πολλοῦ ἐξτελεῖ ἡ ὑγιὲς πρακτικὴ αἰσθησις τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τοῦτοις βεβαίως ἤδη πρῶτα ἐξησκαίτο καὶ τὸ κο-

(6) Πρῶτον μὲν γὰρ περὶ τῆς σωφροσύνης τῶν παιδῶν τῶν ἡμετέρων ἐνομαθέτησαν, καὶ διαρρήδην ἀπιδείξαν τὴν χρὴ τὸν παῖδα τὸν ἐλευθέρου ἐπιτηδεύειν, καὶ ὡς οὐδὲν τὸν τρεφῆναι ἐπειτα δεύτερον περὶ τῶν μαιριχίων, τρίτον δ' ἐξαίτης περὶ τῶν ἑλλων ἡλικίων. κτλ.

Ζυμῶν, ὡς δύναται μαρτυρῆσαι τὰ παροιμιῶδες μῆτε γυῖν, μῆτε γράμματα. Αἱ δὲ δυσκολώτεραι γυμνικαὶ ἀσκήσεις, οἷον ἡ πάλη, τὰ μέρη τοῦ πεντάθλου ἀλληλοδιαδόχως μόλις ἠδύναντο πρὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας νὰ τελῶνται· ἡ δὲ πυγμὴ καὶ τὸ πρᾶγματιον ἴσως κατὰ πρότον μετὰ τὸ δωδέκατον ἔτος. Τὰ δύο τελευταῖα ἀγωνίσματα ὡς παίδων ἀγῶνίσματα ὅψις εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν (Ὀλ. 41. ἡ πυγμή, Ὀλ. 145. τὸ πρᾶγματιον. Πανσ. Ε'. 8, 3.), καὶ ἐκ τούτου πιθανολογεῖται, ὅτι οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν περιόδον ἐν τούτοις τοῖς γυμνασίοις πολλῶ ὀλιγώτερον ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις, ἴσως δὲ οὐδ' ὅλως (ἐκτὸς τῶν ὅλως τῇ ἀθλητικῇ ἀφιερωμένων), ἡ ἐπὶ προσδοκητικῆς ἤδη τῆς ἡλικίας ἐπαιδεύοντο. Ἐν γένει προαῖδανον βαθμηδὸν καὶ ἀναλόγως τῆς ἡλικίας ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων γυμνασμάτων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα (προβλ. Krause Gymnast. u. Agonist. 1. σ. 560 κε.) τῆς ζωρᾶς δραστηριότητος τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαισταῖς παρέχει ὁ Δουκιανὸς (Ἀναχ. ἦτοι περὶ γυμνασ.) ἐξαιρετὸν εἰκόνα, δυναμένην τοὺς σολωνεῖους χρόνους χαρακτηρίσαι.

Οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις τὴν μὲν ἐπιτήρησιν τῶν ἡθῶν ἐπιτετραμμένοι ἄρχοντες ἐκτὸς τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ ἀνωτάτου τούτου ἐπισκόπου τῶν ἡθῶν ἐν γένει τῶν Ἀθηναίων, ἦσαν αἱ κρημαται καὶ αἱ σοφιστῆται, αἱ δὲ τὴν γρηγορίαν αὐτῶν, ἢ ὅλην ἢ μέρος, ἐπιτετραμμένοι, ὕστερον δὲ καὶ διευθύνοντες αὐτὰ, ἦσαν οἱ γυμνασιάρχαι, περὶ ὧν πολλὰ καὶ διάφορα ἠμφοσθητήθησαν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, οἱ δὲ παιδεύται ἦσαν οἱ παιδωτρίβηαι, αἱ ἀλεῖπται, αἱ γυμνασταὶ καὶ ἄλλοι κατώτεροι. Ἀλλ' ὁ περὶ τούτων πάντων ἰδιαίτερος λόγος εὐρίσκει τὸν οἰκεῖον τόπον ἐν τῇ γυμναστικῇ καὶ ἀθλητικῇ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα δ' ἐχρησίμευε μετ' ὀλίγον ὡς παιδευτικὸν στοιχεῖον. Ἡ ἐν αὐτῇ ἐπικρατοῦσα μιμικὴ παρῆχε τῷ σώματι ζωηροτάτην ἐνφρασιν ρυθμικοῦ κάλλους ἐν πάσαις τοῖς κινήσεσιν. Οἱ ἐορταστικοὶ χοροὶ ἐνήργουν ἐπίσης ἐξαρτικῶς καὶ μορφοτικῶς ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ νέου Ἕλληνο, καὶ ἰδίως ἰσχυρὸν νὰ ἐξεγείρωσι καὶ υποβάλωσι τὴν πρὸς ἀποπρεπὲς σχῆμα καὶ συμμέτρους κινήσεις αἰσθῆσιν (προβλ. Δουκ. περὶ ὀρχησ.). Ἐν δὲ τῇ ἐφηβικῇ τέλος ἡλικίᾳ ἐπήρχοντο ἡ οὐλομακική καὶ ἡ ἰσχυρὴ, ὅπως προαπαρτίσωσι τὸν νέον εἰς ἀμύνορα καὶ πόμαγον τῆς πολιτείας (Πλατ. Λαχ. α. 181.). Ὁ δὲ βουλόμενος κατ' ἐξοχὴν εἰς ὑψηλότεραν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν προπαρασκευασθῆναι ἐδιδάσκετο (τούλάχιστον ἀπὸ τοῦ πιλοπονησιακοῦ πολέμου) καὶ τὴν τακτικὴν (Ἀξιοχ. α. 366.).

Κατὰ δὲ τὴν προσεχῇ μετὰ τὸν πιλοπονησιακὸν πόλεμον περίοδον εἰς μὲν τῆς φυσικῆς ἐκπαιδεύσεως τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ὀλίγα νὰ προστεθῇσαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἠνέχθησαν τὰ τῆς πνευματικῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων ἐκείνων, ὧν αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις συνεχώρουν ἢ ἀπῆλθον ὑψηλότεραν παιδεύσειν. Οἱ γρηγορίτικοι ἄρχισαν τότε εἰς τὸν κύκλον τῆς διδασκαλίας

αὐτῶν οὐ μόνον ῥητορικὴν καὶ ποιητικὴν νὰ συμπεριλαμβάνωσιν, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικά τινα (Πλατ. Ἐραστ. 132.). Πρὸς τούτοις ὠριμώτεροι νέοι ἐδιδάσκοντο καὶ τὴν γεωμετρίαν, ἀστρονομίαν καὶ γεωγραφίαν (Ἀριστοφ. Νεφ. 201. Πλατ. Πρωταγ. 318. Θειστ. 145. Ἀξιοχ. 366.). Χωρογραφικοὶ γάρτοι, εἰ καὶ ἀτελεῖς ἔτι, ὑπῆρχον ἤδη πρῶτως (Ηροδ. Ε': 49. Ἀριστοφ. αὐτ. Πλουτ. Θησ. 1.). Τελευταῖον ἀνεσάνθησαν οἱ σοφισταὶ μετὰ τῆς πολυτελοῦς αὐτῶν διδασκαλίας τῆς πολιτικῆς, διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς (Πλατ. πολιτ. Ζ'. 524. Ἀριστοφ. Ἡθ. Θ'. 1.). Ταύτης τῆς διδασκαλίας μετεῖχον εἰκότως μόνον οἱ υἱοὶ πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, εἰς λαμπρὸν στάδιον μέλλοντες προπαρασκευασθῆναι.

Ἐπὶ τοῦ πιλοπονησιακοῦ πολέμου ἡ ἀρχαία ἐμνοπρεπὴς παιδεία ἐπαθε καιριωτάτην προσβολήν, αἱ πάλαι ἠθικαὶ ἀρχαί, ὑπὸ νέων ἄλλων, πρὸς τὸν ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ οἰκιακῷ βίῳ ἀναπτυσσόμενον τρόπον τοῦ διασκεῖσθαι ἀναλογωτέρων παραγκωνισθεῖσαι, ἐκ μίσου ἐγένοντο. Ἡ δὲ μετατροπὴ αὐτῆς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐκείνου ἐν μὲν Ἀθήναις ἰδιαίτατα ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῶν ἄλλων συμφορῶν, ἐν δ' ἄλλαις ἑλληνικαῖς πόλεσιν ὑπὸ τῶν στασιῶν καὶ τῶν δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐταῖς πραττομένων ἀσεδημάτων καὶ ὑπεβάλθη καὶ προσήχθη, ὡς κρίνει περὶ τούτου ὁ Θωνυδίδης (Γ'. 83.) μετὰ ψυχολογικῆς συνέσεως. Ἀλλ' ἂς τραπώμεν ἐπὶ τὴν δωρικὴν φυλὴν.

(Ἐπεται συνέχεια).

Δ. Ι. ΜΑΤΡΟΦΡΙΑΝΣ.

ΤΑ ΧΕΙΡΟΚΤΙΑ ΤΟΥ ΟΜΕΡ ΠΑΣΑ.

—ο—

Πρὸ δεκαπέντε ἡ εἰκοσι περὶ τοῦ ἐτῶν νέος τις, παρυσιαστὴς εἰς Βιδίνιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν διοικητὴν τῆν Χοαστίν-πασάν. Ὁ νέος αὐτὸς ἦτο ὠραῖος ὡς κόρη καὶ μεγαλοπρεπὴς ὡς ἡμίθεος. Εἶχε τὴν μὲν ὄψιν λευκὴν καὶ καθαρὰν, τὸ δὲ βλέμμα γλυκὺ καὶ ἁγύτατον, καὶ τὸ ἀνάστημά ῥωμαλίον. Οἱ Τούρκοι, τιμῶντες εἰς ἄκρον τὰς εὐγενεῖς φυσιογνωμίας, τὸν ὑπεδέχθησαν εὐμενῶς, καὶ ἔδειξαν πρὸς αὐτὸν τὸ κατὰ τάλυμα τοῦ πασᾶ.

Ὁ Χοαστίν-ἰσρατοπάδευε τότε παρὰ τὸ Βιδίνιον. Ἐνῷ δὲ τινα τῶν ἡμερῶν ἐξύπνησε δυσθυμὸς, ὁ νέος ἄγνωστος εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν του.

— Τί θέλεις; ἠρώτησεν ἀποτόμως ὁ πασᾶς.